

## КРИТИЧНА СПАДЩИНА АСКОЛЬДА МЕЛЬНИЧУКА

Прозаїк, поет, перекладач, літературознавець Аскольд Мельничук належить до нового покоління американських письменників, що пишуть англійською мовою на українську тематику, а отже, до нового етапу в розвитку української літератури діаспори, яка трансформувалася в англосовну літературу і стала її складником. Водночас цей письменник, українець із походження, але американець національністю й духом, більшою мірою належить американському інтелектуальному світові. Отже, його можна вважати засновником нового літературного явища – українського складника мультикультуралізму, що активно функціонує й розвивається в американській словесності останніх двох десятиріч.

Аскольд Мельничук – автор романів “Що сказано” (1994) та “Посланець мертвих” (2001), низки оповідань, великої кількості поезій, перекладів, літературно-критичних статей, лауреат премії ім. МакГінніса в жанрі белетристики (1992), редактор-засновник популярного американського літературознавчого журналу “Агні”, на сторінках якого всіляко популяризується українська тематика. Скажімо, публікуються англосовні переклади творів українських художників слова Василя Барки, Наталії Білоцерківець, Юрія Андруховича, Богдана Бойчука, Оксани Забужко, Олега Лишеги, Миколи Руденка, Ігоря Римарука (див., наприклад, № 53–56).

Про Україну та українців розповідають і твори самого Аскольда Мельничука. Співзвучна з ними і критична спадщина митця, в якій він звертається до теми пізнання та визнання українства на Заході, утвердження української нації як самобутньої й неповторної за літературними здобутками.

Своєрідність діяльності Аскольда Мельничука як критика полягає передусім у незаангажованості політичними ідеологіями. Його увагу привертає насамперед рівень майстерності написання того чи того твору. Скажімо, у невеликому нарисі “Здатність зачаровувати” (“The Power to Charm”, 1996) відчувається захоплення автора доробком французького письменника Алана-Фурньє, зокрема, його романом “Мандрівник” (“The Wanderer”). Написаний ще на початку ХХ ст., він, на думку Аскольда Мельничука, може стати настільною книжкою для “будь-якої молоді людини”<sup>1</sup>. Критик не тільки вказує на художньо-стилістичні особливості твору та його проблематику, а й проводить аналогію з художньою манерою письма інших відомих прозаїків. Приміром, змалювання ідеалістичної юності, “що опирається усталеним вимогам зіпсованого суспільства”, прикметне, на його думку, не лише творові французького письменника, а й романам Дж.Д.Селінджера “Франні і Зуї” (“Franny and Zooey” by Salinger), раннього Г.Гессе чи К.Вілсона “Аутсайдер” (“The Outsider” by Colin Wilson)<sup>2</sup>.

Увагу Аскольда Мельничука привертає, зокрема, творчість Семюеля Беккета, удостоєного звання лауреата Нобелівської премії 1969 р. за створення високомистецької прози, яка стала своєрідним “містком” між модернізмом та постмодернізмом. На думку дослідника, стильові особливості доробку цього письменника виявляються у “своєрідному ритмі, грубуватому гуморі, мізантропії,

<sup>1</sup> Melnyczuk A. The Power to Charm // Boston Globe. – 30 June, 1996. – P. 8.

<sup>2</sup> Ibid. – P. 8.

цілковитій і вражаючій ремарці”<sup>3</sup>. Усю творчу діяльність С.Беккета можна охарактеризувати, як стверджує критик, словами Джонатана Свіфта: “Я ненавиджу всі нації, професії і спільноти, вся моя любов належить людині”<sup>4</sup>.

Глибоке зацікавлення Аскольда Мельничука викликала й латиноамериканська література. Роман “Сто років самотності” Габрієля Маркеса був одним із найулюбленіших творів письменника і певною мірою позначився й на його власній творчості. Не залишилася поза увагою критика й поява 1995 р. “Пригод Макроля” ще одного латиноамериканського письменника, колумбійця Альваро Мутіса. У рецензії, відзначаючи високий рівень перекладу англійською мовою, Аскольд Мельничук наголошує на таких його прикметних особливостях, як нарація від третьої особи, використання тексту в тексті (оповідання в оповіданні), затранскрибованих діалогів тощо, проводить аналогію між постаттю головного героя та образами світової літератури – Дон Кіхотом, Гетсбі, Одіссеєм та ін.<sup>5</sup>.

Аналізуючи твори митців посттоталітарної доби, Аскольд Мельничук зосереджує увагу на їх проблематиці та художньо-естетичних особливостях. Скажімо, у статті під промовистою назвою “У наслідках війни, у болях понівеченого життя” (“In the Aftermath of War, the Ache of Battered Lives”) ідеться про роман К.Рансмайра “Король собак”, в якому автор намагається з’ясувати, як живуть мешканці країни, що програла війну, і доходить висновку: герої тут самотні, а їхня відчуженість виливається у творі в символічний крик відчаю й безнадії. Гострий осуд війни посилюється, на думку Аскольда Мельничука, завдяки вдалому використанню іронії, контрасту, насиченню оповіді яскравими життєвими епізодами, що спонукають читача до “тривалої рефлексії”<sup>6</sup>.

У творі Гюнтера Грасса “Далеко-далеко у полі” увагу критика привертає як тематика, так і специфічний спосіб оповіді. Як завважає Аскольд Мельничук, ведеться вона від першої особи множини (“ми”), що посилює колективну ідентичність “асоціативно до Советів”. Наголошує критик і на всеосяжності проблематики твору – від виживання літератури за комуністичного режиму до корисливих спроб насадження американських капіталістичних вартостей, а звідси й до засудження дій обох режимів, що виражається у формі “жорстокого обурення та вітального скептицизму” німецького письменника<sup>7</sup>.

Творчість Аскольда Мельничука наскрізь пройнята пошуками власної ідентичності. В есе “Замітки із саду” (“Glosses from the Garden”) автор не тільки наголошує на завданнях, які стоять перед митцем слова, а й засвідчує власне творче кредо: “...письменник – найізолюваніше єство, адже кордони його країни не мають меж, і, що найважливіше, він, насамперед у своїй уяві, має бути скрізь”<sup>8</sup>. У праці “Очима Заходу: Україна в сучасній американській літературі” (“Under Western Eyes: Ukraine in recent American Literature”) критик висловлює переконання, що “твори письменника служать віддзеркаленням громадської думки”<sup>9</sup>. Саме заглибленістю в суть покликання письменника-емігранта привернула

<sup>3</sup> Melnyczuk A. Beckett's Book of Uncommon Prayers // The Boston Globe.– 1996. – June 30 – P. 17.

<sup>4</sup> Ibid. – P. 19.

<sup>5</sup> Melnyczuk A. The Adventures of Maqroll // The New York Times. – 1995. – February 26. – P. 1.

<sup>6</sup> Melnyczuk A. In the Aftermath of War, the Ache of Battered Lives / Review on The Dog King by Christoph Ransmayer // The Boston Globe. – 1997. – May 18. – P. 6.

<sup>7</sup> Melnyczuk A. Too Far Afield by Gunther Grass // The Boston Globe. – 2000. – P. 34.

<sup>8</sup> Melnyczuk A. Glosses From The Garden // High Plains Literary Review. – 1990. – P. 60.

<sup>9</sup> Melnyczuk A. Under Western Eyes: Ukraine in Recent American Literature. Тут і далі покликаємося на рукопис доповіді.– P. 3.

увагу Аскольда Мельничука есеїстика Станіслава Бараньчака. Визначні постаті сучасності, що “вийшли за межі художньої літератури і ввійшли в історію” ще й як політики, зокрема Вітольд Гомбрович, Адам Загаєвський, Вацлав Гавел та ін., зображені тут, на думку критика, “справедливо і ґрунтовно”<sup>10</sup>.

Інтерес Аскольда Мельничука до роману “Наречена з Техасу” письменника-емігранта Йозефа Скворецькі зумовлений, очевидно, майстерним відтворенням у ньому процесу адаптації переселенців. Особливо вразив критика епізод, коли одна з героїнь, Ліда, у конвульсіях переживає “напад жакливої австрійської форми смерті”, відомої як кінець “гонитви за щастям”<sup>11</sup>. Водночас його цікавить більш глибокий сенс рецензованого твору – відображення долі письменника на чужині крізь призму зв’язків між особистою трагедією (смерть коханого) й успіхами в мистецтві. Значну увагу приділяє дослідник і структурі тексту, прикметна особливість якого – своєрідне “переривання” оповіді чотирма розділами під назвою “Intermezzo письменника” (можна припустити, що це ремінісценція до назви новел “Intermezzo” Михайла Коцюбинського чи Генріха Гейне зі збірки “Книга пісень”). Власне, у них і відображено долю письменниці Лорен Гендерсон Трейсі, яка залишає нареченого заради мистецтва: у день весілля вона отримує листа про те, що її перший роман прийнято до друку. Аскольд Мельничук слушно наголошує на схильності Йозефа Скворецькі до ігрової риторичності, завдяки якій увиразнюється його самобутній стиль. Водночас проблеми, порушені у творах цього письменника, співзвучні з тими, що хвилюють і самого критика: що нового дала емігрантам чужа земля і якою мірою стала вона для них рідною<sup>12</sup>.

У творчості чеського прозаїка Івана Кліми американського літературознавця приваблює передовсім глибока символіка оповідань, тематично об’єднаних під промовистою назвою “Коханці на день”.

Чільне місце у критичній спадщині Аскольда Мельничука посідає українська тематика, зокрема проблема виживання української мови під гнітом російської імперії, українсько-єврейські стосунки, проблема визнання світом не тільки незалежності України, а й її самобутності, оригінальності, нетотожності з сусідніми країнами, врешті, спроби простежити типологію емігрантської тематики в американській літературі. Слід зазначити, що літературознавець черпає інформацію для своїх творів, як художніх, так і критичних, здебільшого з американських видань. Зокрема, рецензія на книжку Анни Рейд “Подорож крізь історію України” (“A Journey Through History of Ukraine” by Anna Reid, 1999) не тільки містить огляд змісту публікації на фактологічному рівні, а й наводить рецензента на певні висновки та узагальнення. Скажімо, аналізуючи факт голокосту та єврейські погроми в Україні, Аскольд Мельничук зазначає: “Трагедію, однак, треба розглядати в контексті болісної історії християнсько-єврейських стосунків, а не боротьби між єврейською та українською національностями”<sup>13</sup>.

Творчу діяльність українських письменників Аскольд Мельничук намагається розглядати в контексті певного періоду, етапу, епохи. Скажімо, у ґрунтовному огляді “Вибраних поезій” Василя Стуса в перекладі Ярополка Ласовського (Selected Poems by Vasyl Stus, 1989) рецензент наголошує на своєрідній “етимології ліричного імпульсу” поета в умовах тоталітарного режиму. Відзначаючи автентичність поетичних творів В.Стуса, яким властиві гострота, реактивність, музичність, Аскольд Мельничук доволі тактовно аналізує сам переклад, висловлюючи при цьому деякі зауваження: “Я б побажав перекладу більшої ідіоматичності англійської. Мова

<sup>10</sup> Melnyczuk A. Breathing Under Water by Stanislaw Baranczak // Harvard Review. – 1991. – P. 1.

<sup>11</sup> Melnyczuk A. The Bride of Texas by Josef Skvoretsky // The Boston Globe. – 1997. – P. 23.

<sup>12</sup> Ibid. – P. 25.

<sup>13</sup> Melnyczuk A. Borderland by Anna Reid // The Boston Sunday Globe. – 1999. – P. 3.

Стуса, на мою думку, розмовного ґатунку і має більше природності там, де переклад Ласовського звучить суворо й офіційно, чи навіть жорстко і важко”<sup>14</sup>. Аналізуючи видані англійською мовою твори українського поета-емігранта Богдана Бойчука, особливу увагу критик приділяє поетичі й наголошує, що вся творчість цього автора “складна і блискуча, наче сплетіння дзеркал”<sup>15</sup>.

Як в американській, так і в українській літературі Аскольда Мельничука приваблюють постаті сучасників, що вирізняються своєю неординарністю. В історії українського красного письменства такий, на думку критика, Володимир Діброва. Відзначаючи його заслуги в популяризації шедеврів світової літератури серед українських читачів, високо поцінуючи його як журналіста й викладача, літературознавець акцентує також увагу на своєрідності нараці у двох невеликих творах письменника – у циклі оповідань “Пельце” та романі “Пентамерон”<sup>16</sup>. Поетичні засоби В.Діброви справедливо викликають у критика алюзії з творчим письмом М.Гоголя, отож він робить доволі вдалу спробу типологічно зіставити їх.

Часто у критичній спадщині Аскольда Мельничука порушується проблема української мови в неукраїномовному середовищі за часів радянської окупації. Гостро реагував він і на ототожнення Заходом України з Росією. За словами критика, наполягання емігрантів на існуванні етнічної Батьківщини повсюдно викликало нерозуміння. Факти із власного гіркого досвіду майстерно відображені письменником у романі “Посланець мертвих”.

У найбільшій як за обсягом, так і фактичним матеріалом ґрунтовній праці з української тематики “Очима Заходу: Україна в сучасній американській літературі” Аскольд Мельничук сконцентрував увагу на багатьох аспектах: етнічному – проблеми та роль діаспори; літературознавчому – значення та місце великого епічного жанру у красному письменстві загалом; світоглядному – сприймання та визнання впливовими країнами, зокрема США, глобальності трагізму суспільних катаклізмів, жертвами яких стали “колонії” колишнього Радянського Союзу тощо. Цікавлять критика і причини виникнення діаспори, яка змушена на чужині “розвивати нові стратегії” для поновлення свого мистецько-культурного спілкування. Водночас Аскольд Мельничук стверджує, що представники діаспори, зокрема української, не надають посутнього значення інформуванню світу про минулі події. Саме тому, на думку критика, “тінь Голокосту й далі затьмарює визнання багатьох важливих подій, які певним чином становлять контекст жорсткої дійсності сорокових років ХХ ст.” (с. 23). Цим, певною мірою, зумовлене й недавнє невизнання ООН голодомору 1933 року як геноциду проти українського народу. Наводячи факти й цифри з історії О. Субтельного щодо людських втрат під час трагічних подій ХХ ст. (голод і фізичне винищення інтелігенції), критик наполягає на необхідності такого визнання, на відстоюванні діаспорою своїх поглядів. Отож, можемо з певністю стверджувати, що критична спадщина Аскольда Мельничука, який мешкає поза межами етнічної Батьківщини, значною мірою сприяє ознайомленню іншомовного світу з досягненнями української літератури й культури загалом.

<sup>14</sup> *Melnyczuk A. Selected Poems by Vasyl Stus // Harvard Review. – 1989. – Summer/Fall. – P. 18.*

<sup>15</sup> *Melnyczuk A. Memories of Love by Bohdan Boychuk // Harvard Review. – 1989. – P. 31.*

<sup>16</sup> *Melnyczuk A. News from Lennon Square: Volodymyr Dibrova, Novelist (Introduction to Peltse and Pentameron) // North Western University Press. – 1996. – P. 1–6.*

